

**

Konferencja: „Was war der Kommunismus? Ideologie und Praxis” („Czym był komunizm? Ideologia i praktyka”), Berlin, 30-31 maja 2013 r.

Organizatorzy: Europejska Sieć Pamięci i Solidarności w kooperacji z Niemieckim Stowarzyszeniem Studiów Wschodnioeuropejskich.

Przemoc, represje i terror – w świetle tych spostrzeżeń postrzegana jest często historia komunizmu. Przedmiotem szczególnego zainteresowania naukowców tegorocznej międzynarodowej konferencji odbywającej się w Berlinie w dniach 30–31 maja 2013 r., pod hasłem „Czym był komunizm? Ideologia i praktyka”, miała być refleksja nad istotą i fenomenem fascynacji komunizmem. Obok przedstawicieli niemieckich placówek naukowych, uczestnikami konferencji byli naukowcy z Polski, Rosji, Ukrainy i Białorusi. Konferencja odbyła się w siedzibie Centrum Dokumentacji Muru Berlińskiego przy ul. Bernauer Straße 111 w Berlinie.

W charakterze gospodarzy uczestników konferencji powitali Rafał Rogulski (z Warszawy) oraz Heike Dörrenbächer (z Berlina).

W ramach pierwszej sesji wystąpił niemiecki publicysta i historyk Gerd Koenen (z Kolonii) wygłaszając referat na temat „Czym był komunizm?” – pojmowany jako ruch polityczny i fenomen społeczny w kontekście kulturowym i ekonomicznym. Prelegent rozpoczął wystąpienie od nakreślenia sytuacji politycznej jaka panowała w Rosji na początku XX wieku i zachodzących wewnątrz kraju procesów destrukcyjnych. Upadek carskiej Rosji, który nastąpił „prawie bezgłośnie”, a jej zniknięcie „bez echa” z mapy świata, uważa Koenen za zjawisko o historycznej unikalności. Przenosząc rozważania na temat ekspansji komunizmu na grunt azjatycki, Gerd Koenen wyraził tezę, iż ukonstytuowanie się społeczno-politycznej doktryny maoizmu w Chinach, w trakcie trwania rządów pragmatyka Deng Xiaopinga, miało o wiele bardziej radykalny przebieg, aniżeli instalacja systemu komunistycznego w krajach Europy Wschodniej.

Po aktywnej dyskusji kolejna część konferencji poświęcona była rozwojowi ruchu komunistycznego, w kontekście konstituowania się pierwszych ruchów politycznych o takim charakterze w Europie.

Na początku drugiej sesji wygłosili wykłady Jürgen Zarusky (Monachium) i Oleg Budnitskij (Moskwa). Obydwaj referenci koncentrowali się wokół zagadnień dotyczących sytuacji politycznej w Niemczech i Rosji na przełomie XIX i XX w., która wpłynęła na kształtowanie się ruchu socjalistycznego w obydwu krajach. Jürgen Zarusky wyraził tezę, iż powolna delegitymizacja elit rządzących w Niemczech doprowadziła do podziałów politycznych, a tym samym wzmożonego rozwoju frakcji komunistycznej w Niemczech.

Oleg Budnitskij (Moskwa), powołując się na aktualne wyniki badań rosyjskich naukowców, wskazał na znaczenie wzajemnych relacji i intensywnej współpracy pomiędzy bolszewikami i mieniszewikami, przed i w trakcie Rewolucji Październikowej w Rosji w 1917 roku. Prof. Budnitskij w trakcie swojej wypowiedzi odniósł się ponadto do zagadnienia stosowania masowego terroru przez bolszewików. Masowe represje w trakcie wojny domowej okazały się w polityce bolszewików niezbędnym narzędziem do likwidacji opozycji i pozostały, co najmniej do 1953 roku, integralną częścią systemu sowieckiego.

Wśród licznych wystąpień w trakcie trzeciej sesji, wyróżnić należy stanowisko francuskiego historyka Nicolasa Wertha (Paris), który zwrócił uwagę na fakt, że masowa przemoc w ZSRR przybierała bardzo różne formy i ulegała ciągłemu radykalizowaniu, przy czym maszyna przemocy uruchamiała się lub gwałtownie kończyła na „zlecenie” Stalina. Niemiecki historyk Stefan Plaggeborg (Bochum) skoncentrował się na próbie porównania sytuacji politycznej w pierwszych latach istnienia ZSRR z okresem konstituowania się ideologii faszystowskiej we Włoszech, wskazując na fakt, iż zdecydowanie mniejsza liczba ofiar reżymu włoskiego (ok. 2000 osób), w porównaniu z nieproporcjonalnie większą liczbą ofiar reżymu komunistycznego sygnalizuje na „mniejszą brutalność” ideologii faszystowskiej.

Rosyjski socjolog i dyrektor Centrum Lewady – Lew Gudkov (Moskwa), przedstawił koncepcję tzw. „Homo sovieticus”, ogółu cech psychicznych jednostki, dotyczących jej zachowań i poglądów modyfikowanych pod wpływem doświadczeń lub nacisku zewnętrznego, jakie można było zaobserwować w społeczeństwie Związku Radzieckiego.

Następnego dnia prelegenci koncentrowali się w swoich referatach wokół tematyki następstw komunizmu na społeczeństwa postkomunistyczne. Pierwszą sesję otworzył szwajcarski prawnik i

sinolog Harro von Senger (Zurich), który nakreślił etapy rozwoju i ewaluacji zachodzące w Komunistycznej Partii Chin, która w dalszym ciągu propaguje – zgodnie z doktryną marksistowską – model dyktatury proletariatu.

Na aspekt płynności pojęcia "komunista" wskazał niemiecki historyk i socjolog Mischa Gabowitsch (Potsdam). Na podstawie przeprowadzonych badań przedstawił typologię dzisiejszych rosyjskich „komunistów”, wskazując, że ich obecna postawa jest diametralnie różną od tej, jaką zajmowali wobec komunizmu przed jego upadkiem.

Publicysta i pracownik Fundacji Heinrich-Böll Wolfgang Templin (Warszawa) powołując się na konkretny przykład w historii Polski, wyraził tezę o atrakcyjności systemu socjalistycznego dla wielu polskich intelektualistów. Z dzisiejszej perspektywy można uznać „Erę Gierka” za okres „złotych lat”. Zachodzące u progu lat 70. XX w. zmiany sygnalizowały „obumieranie” ideologii komunistycznej i stawianie na model „przyjaznego państwa” – bez więznień politycznych, układającego się z Kościołem i otwartego na świat.

Rosyjska historyk i publicysta Irina Scherbakova (Moskwa) rozwinęła tezę, że „Perestrojka” była możliwa tylko dzięki zachodzącemu w ZSRR procesowi humanizacji, który był napędzany przez nieformalnie zrzeszone „kręgi” intelektualistów działające nie tylko w centralnych punktach kraju, ale i na jego peryferiach.

Irina Bekeschkina (Kijów) przedstawiła w zarysie proces i skutki transformacji jakie zaszły na Ukrainie. Jak zaznaczyła dr Bekeschkina, źródeł obecnych problemów w kraju: ubóstwa, przestępczości i korupcji, nie należy doszukiwać się w systemie komunistycznym, lecz w naturze ustroju kapitalistycznego. Zaobserwowany w ubiegłych latach wzrost członków Komunistycznej Partii Ukrainy może być efektem obecnie panującej sytuacji w kraju. Niemniej należy wykluczyć fakt, iż komuniści mogą stać się ważnym graczem na arenie politycznej w kraju.

Niemiecki prawnik i politolog Reinhold Vetter był ostatnim prelegentem, który w swoim referacie dokonał porównania sytuacji politycznej i gospodarczej w Polsce i na Węgrzech w okresie po upadku systemu komunistycznego.

Konferencja w Berlinie była kolejnym ważnym spotkaniem naukowców podejmujących badania nad komunizmem. Uczestnicy pozytywnie ocenili treści prezentowanych wystąpień, a także jej przebieg, wskazując jednocześnie na znaczenie prezentowanych tematów w realizowanych obecnie lub podejmowanych w przyszłości pracach badawczych poświęconych tematyce komunizmu. Niemniej nasuwa się spostrzeżenie, iż tematyka konferencji kon-

centrowała się wokół zagadnień przemocy i terroru. Jeśli ideologię komunizmu zredukuje się tylko do zagadnień terroru, trudno będzie zrozumieć istotę komunizmu oraz prześledzić kierunek rozwoju tego masowego ruchu.

Teresa Willenborg

Uniwersytet Gottfrieda Wilhelma Leibniza w Hanowerze